EENIGE TOELICHTINGEN

TOT DE

„MĒNANGKABAUSCH-MALEISCHE ZAMENSPRAKEN, OPGESTELD DOOR
SI-DAOED RADJA MEDAN, HOOFD-ONDERWIJZER VAN DE
INLANDSCHE SCHOOL TE PADANG. — 'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF, 1872.”

Deze zamenspraken, door den hoogleeraar J. Pijnappel uitgegeven met het goede doel om „een eerste begin te maken” met het bestudeeren van het Mĕnangkabausch-Maleisch, schijnen nog weinig de aandacht tot zich getrokken te hebben van de beoefenaars van Oostindische taalstudie. Zou dit zijn te wijten aan te geringe belangstelling om eene taal aan te leeren die algemeen gesproken wordt in de Padangsche Bovenlanden, of aan onverschilligheid omtrent dit bijna eenig hulpmiddel dat daartoe is aangeboden, of aan onbekendheid met het bestaan van dit boekje? Naar 't mij voorkomt, is 't veeleer toe te schrijven aan zeker besef van onvermogen om met deze gegevens deze taal, ja zelfs deze zamenspraken, te leeren verstaan.

Ook de uitgever schijnt hiervoor gevreesd te hebben, reeds bij 't schrijven zijner voorrede; want, na de juiste opmerking (bladz. I en IV) „dat de heer S. Stibbe”, die hem deze zamenspraken met „woordverklaringen en vertalingen en andere verduidelijkingen” heeft bezorgd, „zich daardoor voor de Oostindische taalkennis zeer verdienstelijk gemaakt heeft” en dat „alle aanstaande beoefenaars van het Mĕnangkabausch-Maleisch, zoo zij billijk willen zijn, dat zullen moeten erkennen,” — verneemt men deze gulle doch tevens onwelkome belijdenis: „Met dat al is het er echter ver van af, dat ik, na die inlichtingen te hebben ontvangen, op de hoogte zou zijn om die zamenspraken zoo uit te geven en te verklaren als ik zou verlangd hebben”

Dit doet immers te dezen opzichte weinig hopen op 't veilig

4de Volgr. II.

geleide van dezen gids, die bovendien niet alle inlichtingen geeft die hij zelf mocht ontvangen; want de hem verschaftte vertalingen en verduidelijkingen zijn achterwege gelaten. Met recht mag men dus zeggen dat men in dit boekje niet de noodige aanwijzingen heeft gevonden, en dat men, om het te kunnen gebruiken, naar andere hulp moet omzien.

Zulk eene aanmerking uit te spreken zonder eenige hulp aan te bieden, ligt niet in mijne bedoeling. En mochten nu sommigen wellicht beweren dat ik zoo doende mij schuldig maak aan onbehoorlijke aanmatiging, — dan zal ik niet trachten mij te verdedigen door te betuigen dat deze toelichtingen van een ander zijn, maar integendeel stel ik gaarne mij verantwoordelijk voor de mededeeling van deze welgemeende poging; niet alle bezwaren zijn er door weggeruimd, maar toch blijkt een ernstig streven om zoo goed mogelijk den weg te wijzen op dit, ons nagenoeg nog geheel onbekend, gebied. Ziehier het geval.

Toen in 1875 de heer W. Hoogkamer, die sinds jaren ter plaatse dit dialect heeft leeren kennen, gedurende zijn kort verblijf hier te lande, mij bezocht, vroeg ik hem deze Zamenspraken te doorloopen en van eenige toelichtingen te voorzien. Aan dit verzoek heeft hij terstond voldaan, niettegenstaande zijn tijd zeer beperkt was, en allerlei onstandigheden hem verhinderden om zijne aantekeningen of andere hulpmiddelen te raadplegen. Het zijn dus deze toelichtingen welke ik nu hier namens hem aanbied, doch niet zonder mij verontschuldigd te hebben voor 't lang oponthoud, veroorzaakt door langdurige ziekte en de gevolgen daarvan; ik hoop te toonen dat het geene onverschilligheid was, die zoo lang mij weerhield deze toelichtingen uit te geven, door weldra nog eene kleine bijdrage tot de kennis van dit dialect te leveren.

Daar het te bespreken boekje, behalve de Zamenspraken van Si-Daoed Radja Medan, eene woordenlijst van den heer S. Stibbe bevat en de voorrede van dr. J. Pijnappel, zoo zijn ook de toelichtingen van den heer W. Hoogkamer drielidig; eenige, welke op de voorrede betrekking hebben, handelen vooral over de uitspraak; andere zijn van lexicalen aard, en de weinige overige betreffen, als om een voorbeeld te geven, de eerste regels van deze Zamenspraken. Geldt bij al deze toelichtingen de reeds gemaakte opmerking dat het mijn gewilligen vriend toen aan tijd en gelegenheid ontbrak om rustig te overwegen en de noodige vergelijkingen te maken, ik twijfel er niet aan

of zijne bijdrage zal toch erkentelijk worden ontvangen, en ik hoop hartelijk dat hij en anderen zich zullen aangespoord gevoelen om onze hoogst gebrekkige kennis van dit dialect verder aan te vullen. ¹

De kennis van het Měnangkabausch ² is namelijk dringend noodzakelijk, en dus van grooter belang dan men uit de voorrede van dr. P. zou vermoeden. Met duidelijke aanwijzing dezer noodzakelijkheid begint de heer H. zijne toelichtingen. Ik laat ze hier volgen. Mijne bijvoegsels heb ik met J. gemerkt.

A. W. T. JUYNBOLL.

TOELICHTINGEN VAN DEN HEER W. HOOGKAMER.

Beginnen we met de voorrede, waar we op bladz. II, regel 8 van boven en verder, deze woorden van professor Pijnappel vinden:

„In die streken (namelijk de Padangsche Bovenlanden) kon men zich met het gewone Maleisch behelpen, en daarbij is het schrift, waarmee die taal geschreven wordt, het Maleische, de woorden zijn Maleische, en wie het gewone Maleisch spreekt wordt er verstaan; dat de inlanders onder elkaar een tongval spreken, waarvan men naauwelijks een woord begrijpen kan, daarop heeft men niet veel gelet, daar de behoefte om dien te leeren zelden moest gevoeld worden.”

Ik ben zoo vrij daaromtrent op te merken dat men zich nooit in die streken met het gewone Maleisch heeft kunnen behelpen; en dat wie het gewone Maleisch daar spreekt, door niemand wordt verstaan dan hoogstens door enkele hoofden, handelaars, politie-oppassers en door bedienden die veel in aanraking zijn geweest met Europeanen. Wil men zich dus verstaanbaar maken voor den-

¹ De in dit dialect geschreven en door de heeren J. J. Van Limburg Brouwer en L. K. Harmsen uitgegeven stukken, voorkomende in het 21^e en 23^e deel van het Tijdschrift van het Bataviaasch Genootschap, worden misschien een volgenden keer besproken.

² „Deze Maleische tongval kent de ě niet,” schreef dr. H. N. Van der Tuuk in het Tijdschr. Bat. Gen. XVIII, bladz. 126. Moet men dit dialect derhalve niet Mănangkabausch (of Minangkabausch) noemen in plaats van Měnangkabausch?

geen tot wien men spreekt, dan moet men bijna altijd in die streken de volkstaal gebruiken, d. i. dien tongval welken de inlanders onder elkaar spreken. De behoefte om dien te leeren kennen wordt dus terstond door ieder gevoeld die daar vreemd aankomt. ¹

Dat „het schrift, waarmee die taal geschreven wordt, het gewone Maleische” zou zijn, is ook niet geheel juist, zooals men reeds eenigermate uit het op bladz. V gezegde zou kunnen opmaken, waar sprake is van „t gewend raken aan de bijzonderheden der Maleische spelling” namelijk in dit dialect. De niet licht aan te leeren uitspraak der klinkers, en zoo ook, aan 't eind der woorden, van sommige medeklinkers, wijkt sterk van 't gewone Maleisch af, maar kan toch in 't Mënkabausch-Maleische schrift zeer duidelijk uitgedrukt worden; en in zoo ver dit geschiedt, is er tusschen 't schrijven van dit dialect en het schrijven van 't gewone Maleisch een vrij groot onderscheid. ²

Daarenboven schrijven vele onbedreven inlanders, vooral in hun brieven, vaak zoo als de uitspraak luidt; en die uitspraak verschilt voor hetzelfde woord dikwijls aanmerkelijk met de uitspraak in 't gewone Maleisch. Wie zou bijv. dôrèh en tjôpè' herkennen uit het gewone Maleisch dëras en tjëpat? En bovendien vindt men in zulke inlandsche geschriften dikwijls hetzelfde woord op twee of meer verschillende wijzen in den zelfden brief geschreven. En brieven van verschillende inlanders toonen dat gebrek aan consequentie nog sterker bij onderlinge vergelijking.

¹ Er bestaat dus naar het schijnt voor ieder die in de Padangsche bovenlanden met den inlander wil omgaan, even veel reden om Mënkabausch te kennen, als voor anderen bijv. op Java om Javaansch enz. te verstaan. J.

² De voorbeelden die de heer H. daarvan geeft, heeft hij genomen uit de op bladz. VII der voorrede genoemde woorden; hij toont daarmede aan, dat er wel degelijk regelmaat in acht kan worden genomen in 't schrijven van zulke woorden in Maleisch schrift. Uit gebrek aan teekens kunnen wij echter deze voorbeelden hier niet afdrukken. De lezer zal voorts bemerken dat ik voorzichtigheidshalve de wijze van transcriptie der Mënkabausche woorden van den heer H. onveranderd heb gelaten. J.

Dit maakt de studie natuurlijk lastig. Doch waarom zouden wij hun niet kunnen leeren consequent en zooveel mogelijk grammaticaal te schrijven?

Door daarentegen de Hollandsche letter in plaats van de Maleische bij 't schrijven van 't Měnangkabausch te stellen, zou men, dunkt mij, de verwarring zeer bedenkelijk doen toemenen, daar men toch ook vele aan 't Hollandsch vreemde teekens zou moeten overnemen en uitdenken, zooals uit de meeste hier gegeven voorbeelden reeds eenigermate blijkt.

Ook de woorden zijn niet de gewone Maleische; want zij verschillen zeer dikwijls in uitspraak, of in vorm of in beteekenis.

Voorbeelden van verschil in uitspraak zijn de zooeven genoemde woorden *dôrèh* en *tjôpè*.

Verskil in vorm is o. a. merkbaar in de Měn. woorden *baroeh*, *djandjang* en *himbau*, die in 't gewone Mal. *bawah*, *tangga* en *pangil* luiden.

Verskil van beteekenis is bijv. op te merken in de volgende woorden:

lapèh of *lôpèh* Měn. = *toestemmen*, *voorbij zijn*; daarentegen is *lěpas* gewoon Mal. = *vrij*, *los*;

pondo' (q) Měn. = *kort*; *pondok* in 't gewoon Mal. *hut*.¹

Doch ook uit de aantekeningen van professor P. blijkt voldoende dat het Měnangkabausch een dialect is dat zeer sterk afwijkt van 't gewone Maleisch.

Zijne aantekeningen, op bladz. VIII en verder, omtrent de uitspraak der letters, hebben de verdienste van zeer duidelijk en geordend weer te geven wat elders verspreid aangetroffen wordt. Op de hier en daar voorkomende vragen zal ik trachten te antwoorden.

Op bladz. VI wordt, naar aanleiding der opmerking: „in vele woorden heeft de open *a* eene uitspraak, welke met die

¹ Een niet onaardig voorbeeld van verschil vind ik in *Pijnappel's Maleisch-Nederduitsch Woordenboek*. In beide talen komt namelijk het woord *rāmī* voor; doch het Maleische *rāmī* beantwoordt aan 't Měnangkabausche *rāmin*, en het Měnangkabausche *rāmī* is gelijk aan het Maleische *rāmei*. Het Maleische *djangan* = Měnangk. *oesah*, doch 't Měnangk. *djangan* = Mal. *děngan*.

van de fransche *eu* overeenkomt en deze wijst de *ā* aan;” door den heer P. gevraagd: „Maar is die uitspraak dan aan geen regels gebonden?” — Daarop moet ik antwoorden dat ik die uitspraak der open *a* als de fransche *eu* nooit heb opgemerkt; althans ik herinner mij dat niet. Maar stellig hoorde ik (zie de eerste woorden der eerste zamenspraak, bladz. 3) menārik steeds man aarie' (q) uitspreken, en bānar altijd bāna (r), de *r* namelijk uit te spreken als de Engelsche *r* in *shore*.

Omtrent de woorden (bladz. IX) djoea, asa, timbaenz, zij opgemerkt dat de uitspraak werkelijk luidt alsof achter de *a* op 't eind de Engelsche *r* uit *shore* of *prefer* stond, zoodat de opgegeven woorden aan niets anders, dan 'tgeen door den heer V. d. T. is gezegd, kunnen doen denken.

De vraag (op dezelfde bladz.) of de Mën. Maleijer de *k* aan het eind van een woord wel goed articuleert, is ontkennend te beantwoorden; vandaar dat hij bij 't schrijven van die *k* of *q* zeer willekeurig is, door die veelal òf geheel weg te laten òf te vervangen door een hamza.

Voor 't behouden of weglaten der *h* aan het eind van een woord geldt als regel, dat de *h* geschreven wordt als de uitspraak luidt voor den uitgang:

ah met lichte aspiratie en verlenging der *a*, samen of afzonderlijk;

ih als ieēh, beter iejh	{	deze <i>ē</i> is stom en de <i>h</i> zeer licht geaspireerd.
oeh als oeēh of oewh		

Aangaande de wijzigingen der klinkers vóór de medeklinkers (bladz. X), zij opgemerkt dat de oet en oep minder nog als oei worden uitgesproken, dan wel als oej. — Hierbij vermeld ik ook nog de afwijking in uitspraak van de klinkers oe en ie vóór de slot-ng; bijv.

kampoeng luidt als kampoewng.

koenieng als koeniejng, enz.

Ook hoorde ik sommige woorden eenigermate anders uitspreken, als daar vermeld wordt. Bijv. kardjô hoorde ik meer karádjô dan kadjô,
artô meer rátô dan atô,
en dastar meer dêta(r) dan dètô uitspreken.

Het wegvallen van de *k* in de uitspraak (bladz. XI, regel 8), ook na een vokaal, is zeer algemeen.

De woorden djawa, djiwa, bawa heb ik steeds hooren uitspreken djôwô, djiwô en bawô' (q).

De opmerking omtrent de woorden *manô* enz. (bladz. XII, regel 5) komt mij zeer juist voor ¹. De eerste *a* wordt echter uitgesproken als onze *aa*.

Kônô hoorde ik niet; wel *kanê* of *kanei*. *Rasô* verschilt van *rasei*, doordat dit laatste woord waarschijnlijk is *rasaï*. Nooit hoorde ik *rasoï*; evenmin *lôdang* voor *ladang*; doch wel *tôbang* voor *tabang* en *gôdang* voor *gadang*.

Wat omtrent de verandering van de slot-*m* in *n* gezegd is, geldt, voor zoo ver mij bekend, slechts voor de beide genoemde woorden *baloem* en *malim* ².

Behalve *poenja* en *soenji*, veranderende in *poenô* en *soeni*, worden ook *boenji* en *semboenji* tot *boeni* en *samboeni*. ³

Ook komt de *b* wel eens in plaats van de *w* en omgekeerd, zooals *watas* gelijk *batas*. En de *m* wordt verwisseld met *b*, bijv. *minantoe* wordt ook wel *binantoe*; evenzoo de *m* met *p*, als *gamoe'* (*q*) gelijk *gapoe'* (*q*); en de *s* met *tj* als *soeroet* gelijk *tjoeroet*.

Meer overeenkomstig met de uitspraak zou (bladz. XIII, regel 3 en v.) geschreven zijn *aa*, namelijk *ba'-aa*, *baraa*, *siaa*, *maa*. Doch wat over *maka* en *mama* gezegd is (regel 5) begrijp ik niet; want *maka* komt veel voor, ook wel als redegevend woord; — *mama* wordt *ma'* (*q*).

De vraag betreffende de drie onderdialecten van 't *Mënkabausch* ⁴ kan ik niet beantwoorden. Alleen kan ik daaromtrent meedeelen dat de uitspraak *a* en *ô* in pl. v. *ě*, behalve in *Agam*

¹ Reeds in 1855 was dit vast gebruik opgemerkt door Mr. W. A. Henny, in het Tijdschrift van het Batav. Genootschap, IVe deel, bladz. 405. J.

² In de woordenlijst is ook *lazin* opgegeven als gelijk *lazim*; en er zijn waarschijnlijk nog wel meer woorden waarin die verandering plaats heeft. J.

³ Ook *koeniq Măn.* = *koenjit Mal.* geeft V. d. T. op in zijne Tobasche spraakkunst, bladz. 30; en zoo is ook *njijoer* in 't *Măn.* *nijoer*; *njiroe* = *niroe*, en *narih* = *njarah*. J.

⁴ „De taal der *lubus*, en die van *Ulu* is een tongval van 't *Mënkabousch Maleisch.*“ (Van der Tuuk, *Bataksch leesboek*, IV, bladz. 20.) J.

en Tanah-Datar ook in de L Kota de gewone is, en dat ik ook steeds bôrèh, dôkè' of dakè', lòlò'(q), lôkèh of lakèh maar nooit kònô, kòkò' of tiola heb gehoord.

Omtrent de *woordenlijst* heb ik het volgende op te merken.

A.

A, alah = apôlah, zou men voor de duidelijkheid aalah moeten schrijven, ter onderscheiding van alah = talah of ôlah.

A bè² heb ik nooit gehoord; doch steeds obéj, dat *onderzoeken* beteekent = priqsa, uitgesproken als pri'sô; obéj² = *onderzoek goed, let op, luister*.

Agô. Dit agô = *ongeveer*, komt veel als stopwoord voor in de spreektaal (zie bij ga); — agô² = kirô² = *denken, gedachte*; agô²kan = *bij benadering opgeven of bepalen*; taragô = *schatten*.

Ahap voor ahad heb ik nooit gehoord; ahad wordt uitgesproken a'kad of ô'kad = *Zondag*.

Aïr = ajar, ook wel aëj.

Ala; juister alah of ôlah; ook lah; het is hetzelfde als talah, dat in de spreektaal minder in gebruik is dan de afgeleide vormen van dat woord.

Alèh = alas; dit moet veranderd worden in galas, dat uitgesproken wordt gálèh. De eigenlijke beteekenis is *marskramen*, zooals bijna alle Maleische kleinhandelaars doen.¹

Ambi = ambil; uitgesproken ambî'; niet te verwarren met hambat, uitgespr. ambè' = *tegenhouden, beletten*.

Amping = hampir; uitgesproken ampiejng; ook = dâkè' of dôkè'.

Anda' = handaq; veel komt voor de vorm (h) anda'(q) nja = *'t is wenschelijk, liefst, zoo mogelijk*.

Andei = moeder; meer gebruikt men mandei; ook amei of atji'(q) = ôtji'(q).

Ang = gij; beter = jÿj ('t zij gemeenzaam, 't zij vernederend). Awa'(q) ang is iets beleefder, en awa'(q) kan men tot iederen inlander zeggen, die geen recht

¹ Alas komt werkelijk nevens galas voor in 't West-Sumatraansch, in de beteekenis van *«rondventen*, als marskramers, ook met kippen, eenden, enz. » Zie Nix bij Von de Wall, Maleisch Woordenboek. J.

op den aanspraaktitel van datoe'(q) heeft en voor wien men toch beleefd wil zijn. ¹

Angkoe is een soort van aanspraaktitel, dien men wel eens bezigt bij hoofden of fatsoenlijke inlanders.

Angga, uitspr. anggô, hangt zeker samen met hinggô en anggan. ²

Antjoe is niet slechts in de benedenlanden, maar ook in de bovenlanden gebruikelijk.

Apô; men hoort veel minder ba' aapô dan ba'-aa, in de beteekenis van *hoe? wat? welk?*; pangapan = pëngapan, en beteekent, doch slechts in verbinding met hari — niet zonder dat woord zooals hier vermeld is — *hoe laat*; eigenlijk *hoe* (is de stand van) *de(n) dag* (zon)? of *welk* (gedeelte van) *de(n) dag* (is het)?

Asa = asal = het Arabische atsal, doch in de Maleische beteekenis van: *als, indien*; — asa djen = asa djangan = *als 't maar niet*; — asa, ook = *één* (telwoord). Zie ook tjiê'(q).

Atèh = atas; diatèh-ô (mij onbekende vorm) is misschien = di-atèh-njô of di-atèh-nô = *daarenboven*.

Atô = harta; wordt meer uitgesproken als rátô.

Awa'(q); awa'ô ken ik niet; wèl: *ik* = awa'(q) manl. en vrouwl. = awa'(q) dèn (m. en vr.) = awa'(q) (m. en vr.) = dèn (m. en vr.); áwa'(q) kami (meerv. m. en vr.) en awa'(q) hambo (enkelt. m. en vr.). *Gij* = awa'(q) m. en vr., doch awa'(q) ang (m.) en awa'(q) kau (vr.); ang (m.) en kau (vr.). *Hij* en *zij* = awa'(q) injô, awa'(q) njô, awa'(q) nô.

B.

Ba'(q) = saparáti (saperti).

Bakô (?) zal moeten zijn baêkô = *meteen, straks*, uitgesproken békô; de *a* hoort men bijna niet. De uitdrukkingen ba atèh tan en ba di baroeh tan

¹ Bij mij heeft zich wel eens een hoofd beklagd over onserbiedigheid van een zijner ana'(q) boeah, die hem met ang had aangesproken. 't Komt vrij wel overeen met 't leelijke loe, elders zoo veel in gebruik.

H.

² Angga² is in 't West-Sum. = *neen schudden*, en anggo² = *ja knikken*. Zie Nix in voce.

J.

(tan = itan = *daar ginds*) beteekenen *daarboven*, *daarbeneden*; bakini kan beteekenen ba'(q) kini = *zooals nu*.¹

Badar is een kleine vischsoort, waarvan op Padang een soort namaak van Makasaarsche roode vischjes wordt gemaakt; maar beteekent niet: *gedroogde visch*; hoewel de badar soms ook wel eens gedroogd gegeten wordt.

Bagô = ba(r)agô = agô.

Bainah is een zeer bekend Arabisch woord.

Bair = bajar wordt ook wel uitgesproken als bajaa (r), (r als in shore).

Bakô moet zijn baêkô = *straks, meteen*; baêkô malam = *van avond*.

Balau hoorde ik nooit; wel baliau, en dat komt veel voor, sprekende tot of over zijn meerderen in rang of stand.

Balei is nooit *markt*; (*markt* is pakan), maar een balei staat wel vaak op een marktplaats; het is namelijk de vergaderplaats der hoofden en bevolking bij 't bespreken van negari-belangen.

In den zin, voorkomende op bladz. 32 regel 3 v. o. Hambô mâ kabalei malihè djaga, die ook kan zijn: hambô mâ kabali'(q) malihè djagô, is 't mogelijk dat bedoeld wordt dat op de pakan een balei was en dat de dangau of lapau, waarin eten werd verkocht of snuisterijen, aan spreker behorende, dicht bij de balei stond en dat hij dus met bovenstaande uitdrukking te kennen wilde geven dat hij daarheen ging. Misschien zou de bijvoeging van dan den zin duidelijker maken nl. Hambô maa kabalei dan malihè djagô djoeô.

Balik = bali'(q) uitgesproken balie'(q).

Banah zal wel niets anders wezen dan bāna(r). Dat woord beteekent meestal: *werkelijk, stellig, zeer, erg*, eniz maar is niet gelijk aan kirōnja; kirōnja banar is: *werkelijk, 't was zoo*.

Bara = barapô; uitgesproken barāa.

Baroeh = bawah; uitgesproken baroewh.

Batong moet zijn batoeng, uitgesproken batoewng.

¹ Dit ba' of baq is 't zelfde als 't Maleische bāgi, zooals V. d. T. opmerkt in zijn Bat. Woordb. bladz. 364^b.

Batèh = batas = watèh = watas.

Batoe = batoe(r) = bĕtoel.

Binantoe = minantoe = mĕnantoe.

Boeè' = boeah; dit is een fout; in plaats van boeah leze men boeat.

Boejoeng, uitgesproken boejoewng, zegt men sprekende tot kleine jongens; een vader spreekt zoo tot zijn zoon.

Bolah = brilah is 'mij onbekend; wel ken ik barilah = agihlah = *geef*.

Bôrèh = bĕras; ook bārèh.

D.

Da voor indah; juister dō voor iendōh.

Dapè' = dapat is ook *ontmoeten*.

Datoe' is de aanspraaktitel van een panghoeloe, en wordt ook uitgestrekt tot dien van ieder fatsoenlijk inlander, of gebezigd als men tot zijn meerderen spreekt (altijd tot mannen natuurlijk).

Dè van oendĕj, niet ondei. Men hoort echter meer oendĕj dan dè of dĕj, een klagenden uitroep.

Dè' wordt ook na karana en na olih gebruikt; de uitdrukking onder 4)? brapô dè' lamô is mij niet bekend.

Dèn zie bij awa'(q).

Dènga = dĕngar; beter danga(r) of dōnga(r). Kadĕngaran wordt in de uitspraak kadangôran, of zelfs kanóran.

Dja is mij niet bekend; wel djiô = *met, aan* = dje.

Dja' = *sedert*, is eene afkorting van sadja'(q).

Djaga, uitgesproken djagô, ook wel djĕgô, beteekent zoo-wel *de wacht doen* of *houden*, als ook *een lapau* of *dangau* (soort van kraam) *houden waarin men eten bereidt en verkoopt of snuisterijen uitstalt*.

Djalang; mandjalang poekoel ampat = *bijna vier uur*; soerat ini datang mandjalang = *deze brief kome tot u* of *geworde u*. Djôlong² = moela moela is natuurlijk een ander woord.

Djandjang = *trap, ladder*; maar tjantjang of tjintjang beteekent *aan stukken hakken*, en heeft niets gemeen met djandjang.

Djarang = *wijd uit, verspreid, dun, doorschijnend van kain*.

Djawat is ook *ontvangen*, de *verantwoordelijkheid van iets op zich nemen*.

Djèh = lah is mij onbekend.

Djô, moet zijn djiô; zie bij dja.

Adjô wordt steeds geheel uitgesproken. Op bladz. 46, regel 9 beteekent djiô *met*.

Djoewa = djoewal, uitgesproken djoewa(r); djoeô = djoegô = djoega.

Dô; op bl. 17, regel 1 staat da, maar ik begrijp niet hoe de vorm doe (bladz. 16) ooit als da kan worden gelezen. Stellig beduidt dat op die plaats doea, uitgesproken doeô; zoodat de zin dan beteekent: „Niet veel vader; (als ik) zoowat twee toekar (heb) is 't genoeg.”

Naar aanleiding van de verwijzing naar bladz. 30, 1 v. o., waar dô niet gelijk di ô is, zij opgemerkt dat men, sprekende tot iemand, vaak 't woord oedô (afgekort tot dô) = *mijn broer*, *mijnheer* bezigt en dan alleen dô laat hooren.

Doeô; badoeô batigô beteekent, geloof ik, *bij hoopjes van twee en van drie*.

Dòkô is mij onbekend.

Dôrèh = dëras, wordt ook darèh uitgesproken.

Dosanak, ook wel dansana'(q) en badansana'(q) beteekent *broer* of *zuster* = anaqsabadan?

E.

Ekô = èkor, uitgesproken iekoe(r) = *staart*.

iekoe(r) kôtô = 't *laagst gelegen deel der kota*;

kapalô kôtô = 't *hoogst gelegen gedeelte* daarvan.

Elô', uitgesproken êlô'(q); êlô'(q)² = *netjes*, *flink*.

Esœ'; barêsoe'(q) tadi = barêsoe'(q) tjakô; saêsoe'(q), uitgesproken sêsoe'(q) = *te eeniger tijd*.

G.

Ga = aga = agô.

Gadih = gadis; niet te verwarren met gadei.

Gamoe'(q) = gapoe'(q).

Garang is ook *sterk, fameus*.

Gata = gĕtah; doch is ook gatal, uitgesproken gata(r)
dat *jeukend* beteekent.

Gen is mij onbekend;

Gilô evenzoo in den aangegeven zin.

H.

Hadò' = hadap; mahadò'(q) beteekent ook: *iemand aankijken*.

Hagô = hargô; ik hoorde dat steeds uitspreken als rágô
Hambat. Zie bij ambil.

Hamoen of amoen is bepaaldelijk *schelden*.

Handò'(q) = hanap = *zich stilhouden*.

Harò' = hadap, is een fout; dit moet zijn hadò'.

Hila. Dit moet zijn hêlô; mahêlô.

Himbau beteekent ook *kennis geven*.

Hoeni beteekent ook *bewonen*.

I.

Ijo = io = ia; iokan = *bevestigen*.

Ikat uitgesproken ikè'.

Ikô; ka ikô = *hier heen*; baikô = baêkô = *straks*.

Injô =inja = ia = *hij*.

Intah is mij onbekend; wel hoorde ik antah = tah = tôh.

Itan = îtèn = tan = tèn = itoe; pa îtèn of pîtèn
= *ginds, dáár*.

K.

Ka' = kaka'(q).

Kadjô = kĕrdjô, heb ik steeds hooren uitspreken karádjô
of karôdjô.

Kalamei moet zijn galamei of goelamei, een soort van
inlandsch zoet gebak.

Kanja' kanèn *hierheen* en *daarheen*, is mij onbekend; *hier-*
heen is ka ikô of kania; *daarheen* is kasinan
of kakioen = kakên = kên = kiên.

Kaping is mij onbekend.

Kapok eigenlijk kapoe'(q) = *groote mand*, en dan: *rijstschuur*.

- Karak = kërak, uitgesproken karô = *korst, laag*.
 Karèh = këras, ook uitgesproken kôrèh; niet te verwarren
 met karat, uitgesproken karè' = *snijden, hakken*.
 Kau, namelijk het tweede, is mij onbekend.¹
 Kièn = kên, zie hierboven.
 Kimat heeft met himat niets te maken. 't Woord kimat
 is 't Arabische qîmat = *prijs*.
 Koekoeh = *rijp*; koekoe'(q) = 't *kraaijen* van een haan.

L.

- Laï = ada, en zelden = lagi.
 Lakè' (= lëkat, eigenlijk *kleven*,) heeft den zin van *aan-
 trekken van kleeven*, en van *opleggen van medicijnen*,
 daar de meeste inlandsche medicijnen voor uitwendig
 gebruik zijn en op 't lichaam worden gelegd of ge-
 smeerd.
 Lakèh — lëkas; ook uitgesproken lôkèh; men gebruikt
 veel meer tjapè' of tjôpè' en dôrèh of darèh.
 Lamboeⁱ = lamboeh; ook loewa'(q).
 Lamô; dja salamô, beter dja'(q) salamô, d. i. *van
 vroeger af*.
 Lapèh = lëpas; ook wel lôpèh, beteekent ook *toestemmen*,
voorbij zijn.
 Lapoeⁱ. Ik meen dat dit woord is lapoe'(q); lapau is een
 soort van inlandsche gaarkeuken.
 Latak beteekent ook *leggen*, talata'(q) *liggen*.
 Lawak; lawa'(q) beteekent *vleesch*, uitgesproken laoe'(q);
 een *mout visch* heet ook wel eens laoe'(q).
 Kaloeear, eigenl. *uitkomen* (hier, uit de negarie).
 Loeroeh = loeroes; men zegt ook loeroej.

M.

- Ma (beter mahaa) vormt met ikô een buitengewoon dikwijls
 gebezigd stopwoord, dat soms wel eens beduidt: *zie-
 hier, hiernu*, enz.; maar 't welk uitgesproken wordt
 als ikô maháa (klemtoon op de 2e lettergreep, en de h
 geaspireerd). Voor maka doet 't dus natuurlijk dik-

¹ Nix, bij Von de Wall, Maleisch Woordb., bakau = hampir. J.

wijls dienst; voor mana nooit; want de afkorting van dat woord spreekt men uit maa; evenmin voor mangapa, want dat wordt mangaa; en de afkorting van mama'(q) is ma'(q).

De onderstelling onder NB. voorkomende is dus juist.

Mala, eigenlijk malah, is als 't ware bestorven in den mond van den inlander en is in de meeste gevallen niets dan een stopwoord.

Mani = koralen, zoowel steenen als glazen en echte.

Mantarô en samantarô = 't gewoon Maleisch samantara.

Masah; zeker een drukfout; er staat op bladz. 38 masak en terecht; masa'(q) toch beteekent *gekookt, rijp, gereed*; en masa'(q) roendieng heeft dus ongeveer de beteekenis die in de lijst is opgegeven.

Mau of mðh? zie amoh. Mae zou juister geschreven zijn; mðh, afkorting van amðh, beteekent zooveel als: *begrijpt ge, vindt ge 't goed, wilt ge*, enz.; in hoe ver dit woord samenhangt met mae weet ik niet.¹

Moendjoeng lees moentjoeng, uitspr. moentjoewng.

Mongkô = karana; maka als redegevend woord komt veel voor, maar wordt hoogst zelden mongkô, veel makô uitgesproken.

N.

Nin. Waarom zou op bladz. 52, regel 7, niet even goed en beter nan te lezen zijn? ² Op bladz. 35 heb ik dat woord nin niet kunnen vinden.

Nja. „Soms in plaats van het gewone ð.“ Mogelijk is 't toch juister te zeggen: ð in plaats van 't gewone nja of njô, dat zelfs wel na of nô wordt.

Nja' als afkorting vaninja = injô, zou juister geschreven zijn njô.

Nji is mij onbekend, evenals nja' voor ikô zooals op bladz. 30 reg. 14 en bladz. 39 reg. 1 v. o.

¹ Nix, bij Von de Wall, Maleisch Woordb., onderscheidt amoe = *willen* van amoeh ² = *met elkaar overleggen, beraadslagen*. J.

² Ja, want nin, een verkorte vorm van inin, is immers slechts in poëzy gebruikelijk? Zie V. d. T., Bat. leesb., IV, bladz. 199, n. 1.

O.

O voor nja of njô of nô heb ik vaak gehoord.

Oekoer, uitgesproken oekoe(r). Men zegt toch meer sapaqat en sapôqat dan samoepaqat.

Oentoe'(q) = *aan*.

Oepik; uitgesproken oepie'(q) of pie'(q).

Oerè' = oerat is ook *spier* en *ader*; 't werkwoord heeft ook de beteekenis van pidjid, en wordt daarvoor steeds gebruikt.

Oesoe = oesoel; de pluralis namelijk van 't Arabische atsal *begin*.

[Het volgende oesoer, *beletsel*, is het Arabische 'od r. J.]

P.

Pa = apô; juister pô; pabila en apabila = pabilô en apabiliô.

Padahkô is mij niet bekend.

Padoesi, ook paradoesi.

Pakô = pëkak is goed, en heeft ook de beteekenis van *doof*.

Palang; alang kapalang is een zeer gebruikelijke uitroep.

Papa, *éénstemmig*; 't woord is papat, uitgesproken papè', en wordt veel met rapat in één adem gehoord; rapè' papè = *éénstemmig*.

Paroei = përoet; uitgesproken paroej, poeroej en poeroe.

Patang, *namiddag*, na afloop van 't middaggebed totdat 't donker wordt. Patang² hari = *in den avond*; nan kapatang = *die van gisteren avond* of *die van gisteren*. Uitgesproken ook pôtang.

Patjah; patjahlah parang = *de oorlog brak uit*, d. i. men begon te vechten.

Patji' = patjit = *vasthouden, grijpen; vatten*.

Pè = ikô; mij onbekend.

Poeroe en koerô zijn, voor zooveel mij bekend, twee soorten van huidziekte; bij sakit poeroe zijn voornamelijk de beenen als bedekt met groote steenpuisten en gaten, terwijl sakit koerò' = koerap = *schurft* is.

Pôkô ken ik niet in de beteekenis van *hoofdpersoon*, maar wèl in die van *uitgave, onkosten*, 't *kapitaal* dat men in eene zaak had gestoken.

Pondo'(q) = *kort*. Men hoort meer singkéj.

R.

Rantah, weer een drukfout? want op pag. 57 regel 6 staat maranta'(q), niet marantah; het beteekent: *opvliegen, op den grond stampen, slaan*.

Roending, uitgesproken roendiejng. Saboeah roending beteekent een *speech* of *praatje*; maar 't eens zijn is sapandapè' roending.

S.

Sabat = sabab. Men hoort steeds sá bá(q).

Saka staat voor sakar, uitgesproken sák á(r), en beteekent een *koekje*, 't zij anau-suiker 't zij gambier.

Samoen djèn saka(r), op bladz. 33, reg. 17, beteekent *roof en moord*.

Salarô; die grootte is niet bepaald.

Sarikat komt af van 't Arab. sjarîkat.

Sarong, uitgesproken saroewng.

Silang, ook wel uitgesproken sèlang, beteekent ook *kruisen*.

Singkò', voor singkap, beteekent in singkò' hari pagi = *bij 't aanbreken van den dag*.

Soeô²; tangan soeô schrijft men soeôh, welke h men in de uitspraak eenigszins laat hooren.

T.

Ta'; tah kò' = tò' kò' = *mogelijk, misschien*.

Tabang = těr bang, ook uitgesproken trabang.

Tadak; di hambô ta' tadaki; 't grondwoord is daki = *klimmen*; tadaki = těr daki = *te beklimmen*. In den aangewezen zin beteekent het eigenlijk: *ik ga niet meer naar boven*. Pandakian = *hoogte, helling*.

[Ta dôgô; zou dit niet van dôgô afkomen, of dòkò', en dat dan gelijk zijn aan het gewoon Maleische dĕkap? Men vergelijke bijv. kòkò' = kĕkap, of lòlò' = lĕlap. Misschien is tadòkò' (= těr dĕkap) te lezen? Zie bij dòkò. J.]

Takô = tjakô.

Tan = îtan = itoe.

Tandei; tandeinja = *laat 't maar, 't komt er niet op aan*
= béarlah.

Tawa = tawa(r) = tawa(l); ook *inwrijven met obat* die
gewijd is door den priester, ouder 't prevelen van gebeden.

Tè = sakètèk = sakê'tjé'(q) = sakênê'(q).

Tidôf = tidak, is mij niet bekend.

Tjiè; ook asa; beter tjiê'(q).

Toedjoe; katoedjoean = *in de richting van, op gelijke*
hoogte; iets dat iemand lijkt of bevalt;

Toenggoe, manoenggoe = *geregeld manen.*

Toetoeb = toetoe, uitgesproken toetoe'(q); rimbô
batoetoe'(q) = *zwaar bosch.*

Zien we nu de *Zamenspraken* in, dan stuit men terstond op 't verschil van den tekst in Hollandsche en in Maleische letter, wat den aanvanger in twijfel brengt omtrent de bedoeling. Ik laat daar 't onvolkomen teruggeven der klinkers, maar waartoe letters weggelaten, bijgevoegd of veranderd?

Nemen wij bijv. den eersten zin van de eerste zamenspraak, op bladz. 2 en 3:

In het Maleisch	parampoewa;	in het Holl.	prampoean,
"	bardjoewa;	"	bādjoēā,
"	manaarie'(q)	"	menārik,
"	sāwā	"	sāwah,
"	njā'	"	nja enz.

Daar 't volgende even weinig consequent is, is 't onnoodig hierop verder te wijzen; want in plaats van hulp door de transcriptie te geven in het lezen dezer *Zamenspraken*, schept de uitgever nieuwe moeilijkheden, — vooral voor iemand die aan 't Mënkabausch nog niets gedaan heeft. Ware echter tusschen haakjes gezet of gecursiveerd waar de uitgever meende in de Holl. transcriptie te moeten afwijken van de Maleische schrijfwijze, dan zou aan 't genoemd bezwaar te gemoet zijn gekomen. Het begin bijv. was aldus duidelijker:

Parampoea(n) bardjoea(l) bali. Laï ka'(q) (a) kan manari'(q) sawa(h) nja' toean hambô sasa'(q) banar dè'(q) (h) oetang? kò' ka'(q) lai soekô, tari'(q) djoea(l) a(h) sawah hambô (a) ga(') saloepô'(q) nan ba'(q) di baroeh (i) tan.

Men kan hier de vraag stellen, of schrijver, de onderwijzer Si-Daoed Radja Medan, zich ten taak gesteld heeft te schrijven zooals gesproken wordt, dan of hij den ongeschonden vorm van 't woord heeft willen bewaren? Het antwoord daarop luidt voor beide vragen ontkennend en bevestigend tevens: dan eens wèl, dan eens niet.

Zoo schrijft hij bijv. in den aangegeven zin parampoea, terwijl de ongeschonden vorm van 't woord is parampoean, en bardjoewa, terwijl de ongeschonden vorm is bardjoeal, omdat men de woorden uitspreekt parampoea en bardjoea(r) enz. Daarentegen schrijft hij sabab, met sabat in de transcriptie, als aangevende de uitspraak saba'(q)? enz.

Bleek voorts uit dit voorbeeld reeds genoegzaam dat de nauwkeurigheid der transcriptie veel te wenschen overlaat, ook de Maleische tekst is zeer onregelmatig; vaak vindt men, niet minder dan in de vroeger genoemde brieven, in denzelfden zin hetzelfde woord op twee of meer verschillende wijzen geschreven.

Meermalen ben ik verplicht geweest deze zamenspraken hard op te lezen, en dat dikwijls te herhalen; zoo doende hoorde ik dan soms wat bedoeld was op plaatsen waar een eenvoudige lectuur mij in 't onzekere had gelaten. En echter voeg ik er onmiddellijk bij, dat ik niet geslaagd ben om ze allen te begrijpen.¹

Toch meen ik dat men in ieder geval ook den heer P. dankbaar moet zijn voor zijn arbeid. Mogelijk kan die de aanleiding worden dat men later nieuwe zamenspraken zal uitgeven, waarin beter rekening wordt gehouden met de eischen der spelling zoowel in Holl. als in Maleisch schrift; daarbij zal dan een uitgebreider en correcter woordenlijst goeden dienst doen om den tekst verstaanbaar te maken, ook voor hen die deze taal nog niet hadden leeren kennen.

W. HOOGKAMER.

¹ Dat de correctie van den tekst ook te wenschen overlaat, bewijst de lijst van opgegeven drukfouten, die stellig niet volledig is; althans reeds op bladz. 4, regel 11 zie ik baāko staan, wat baāpo moet zijn, zooals ook op bl. 5 staat; want de zin is: «Heb je ook gehoord hoeveel de padi jaarlijks oplevert?»

J.